

אמר רבי אבהו: למה תוקעים בשופר של איל (כרבי יהודה שהלכה כמותו, ואילו רבי יוסי מכשיר אף בשל פרה. תוס') – אמר הקב"ה: תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני.

דף יז

- כב. א. הדין שלעתיד לבוא ופרעון החטאים – כיצד?
ב. מהו עונשם של 'קרקפתא דלא מנח תפלין' ושל פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים?
ג. מה פירושן של התבות / המדות הללו: ה', ה'; ורב חסד ואמת; מעביר ראשון ראשון; נשא עון ועבר על פשע לשארית נחלתו?
ד. מה כחה של אמירת 'ג מדות?
ה. כתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים וכתוב אחר אומר ישא ה' פניו אליך – הכיצד?

א. תניא, בית שמאי אומרים: שלש כתות הן ליום הדין; אחת של צדיקים גמורים – נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי עולם. אחת של רשעים גמורים – נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנם (לי"ב חדש. תוס', רא"ש ור"ן), ואחת של בינונים – יורדים לגיהנם ומצפצפים (צועקים ובוכים מתוך יסורים שעה אחת) ועולים. בית הלל אומרים: ורב חסד – מטה כלפי חסד, (הואיל ומחצה על מחצה הם, מכריעם לצד זכות ואינם יורדים לגיהנם).

הדין הזה יהא לעתיד לבוא כשיחיו המתים, מלבד הדין שנידון האדם בשעת פטירתו בגן עדן או בגיהנם. ויש שכבר קבלו דינם בגיהנם ומתוך כך שמא יזכו בדין הזה (תוס').
פושעי ישראל בגופם, ומה הם – קרקפתא דלא מנח תפלין; אם היו להם מחצה עונות ומחצה זכויות – יורדים לגיהנם ומצפצפים ועולים. היו להם רוב עוונות – יורדים לגיהנם ונידונים בה י"ב חדש, לאחר י"ב חדש גופם כלה ונשמתם נשרפת ורוח מפזרתם תחת כפות רגלי צדיקים. וכן הדין לפושעי אומות העולם בגופם – בעבירה (= עריות, שהם מצווים עליהן).
הרי"ף כתב על פושעי ישראל בגופם שיש להם מחצה עוונות ומחצה זכויות – יורדים לגיהנם ונידונים בו י"ב חדש, לאחר מכן מצפצפים ועולים, אבל הרא"ש כתב מבצבצין ועולים ולא הזכיר י"ב חדש.

המינים (רש"י): האנשים אשר הפכו דברי אלקים חיים לרעה, כגון צדוקים ובייתוסים והמסורות (= מלשינים, מוסרי ממון ישראל ביד עכו"ם) והאפיקורסים (= מבזי תלמיד חכם. רש"י), שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים (ושפירשו מדרכי צבור) ושנתנו חיתתם בארץ חיים [הם הפרנסים המטילים אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים] ושחטאו והחטיאו את הרבים, כגון ירבעם בן נבט וחבריו – יורדים לגיהנם ונידונים בה לדורי דורות. גיהנם כלה והם אינם כלים. וכל כך למה – על שפשטו ידיהם בזבול (שהחריבו בית המקדש בעוונם. רש"י). אמר רבי יצחק בר אבין: ופניהם דומים לשולי קדירה. [אמר רבא: והם אותם אנשים היפים והמעונגים של מחווא, ונקראים 'בני גיהנם'].

- א. הרי"ף העתיק 'יורדים לגיהנם ונידונים בה לדורות', ותו לא.
ב. מלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. ואפשר שנידון לעולם בגיהנם כמו המינין והמסורות. או אפשר אעפ"י שאין לו חלק לעוה"ב, אינו נידון בגיהנם אלא לי"ב חדש (עפ"י תוס' ב"מ נח:).

כל אלו המוזכרים כאן, בשלא עשו תשובה, אבל עשו תשובה – תשובה תולה ומיתה ממרקת. וי"א (בברכות לד) שבעלי תשובה גדולים מאותם שהיו צדיקים מעולם (ראשונים, עפ"י יומא פו).

ב. קרקפתא דלא מנח תפלין (מפני שהמצוה בזויה עליו, ולא מפני שירא להניחן משום גוף נקי. רבנו תם) – הרי זה בכלל 'פושעי ישראל בגופם' ודינו בגיהנם כנוצר לעיל.

א. הרי"ף גרס: דלא מנח תפלין מעולם. (וכן גרסו כמה ראשונים. ע' במובא במאור ישראל).
ב. כתב הרמב"ן (בשער הגמול) והר"ן: הוא הדין לשאר מצוות עשה שבגופו שלא קיימן מעולם, כגון שלא קרא קריאת שמע ולא ברך על המזון אחריו מעולם. ויש מי שכתב שנקטו תפלין בדוקא, שהיא מצוה שבגוף ממש (ע' תקנת השבין עו).

פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים, הרי הוא מאותם שיורדים לגיהנם ונידונים בה לדורות כנ"ל.

אמר רב יהודה אמר רב: כל פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמים אינו רואה בן תלמיד חכם...

ג. ה', ה' – אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה (ה' – מדת הרחמים. אני מרחם קודם שיחטא ואני מרחם אחר שיחטא אם ישוב).

לדברי רבנו תם, אלו הן שתי מדות מתוך ה"ג. ובמגלת סתרים של רבנו נסים אינו מונה שם הראשון, כי פירוש הכתוב הוא שהקב"ה ששמו ה' קרא: ה' א-ל רחום וחנון... [ומאידך מונה נצר חסד לאלפים שמים. ויש מונים זאת אחת ומחשבים ארך אפים בשמים, ארך אפים לצדיקים וארך אפים לרשעים. ע' בהגהה שבתוס']. ויש מפרשים שם ראשון כתואר ולא כמדה. (וע"ע מורה הנבוכים ח"א כא; תשובות הרמב"ם (בלאו) רסז).

בית הלל אומרים: ורב חסד – מטה כלפי חסד (את הבינוני שעונותיו וזכויותיו מחצה על מחצה). רבי אלעזר אומר: כובש (את כף הזכות שתכביד (רש"י). ויש מפרשים: כובש את העוון ומשקעו). רבי יוסי בר חנינא אמר: נושא (את העוון).

תנא דבי רבי ישמעאל: מעביר ראשון ראשון (מסלק את העוונות הראשונים, וממילא הזכויות מכריעות). ורב חסד ואמת – מתחלה 'אמת' ולבסוף (כשרואה שאין העולם מתקיים בדין) 'ורב חסד'.

כל המעביר על מדותיו (שאינו מדקדק למדוד מדה למצערים אותו ומניח מדותיו והולך לו) מעבירים לו על כל פשעיו שנאמר נשא עון ועבר על פשע – למי נושא עוון למי שעובר על פשע. [ומסופר על רב הונא בריה דרב יהושע שהגיע עד שערי מות ולבסוף נרפא, וסיפר שראה בחלתו שאמר להם הקב"ה לבית דינו: הואיל וזה אינו מעמיד על מדותיו, אל תדקדקו עמו].

לשארית נחלתו – אמר רבי אחא בר חנינא: אליה וקוץ בה; לשארית נחלתו ולא לכל נחלתו – למי שמשים עצמו כשירים.

ד. ויעבר ה' על פניו ויקרא... – אמר רבי יוחנן: אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו; מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה, אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם.

אמר רב יהודה: ברית כרותה ל"ג מדות שאינן חוזרות ריקם...

ה. רבן גמליאל השיב לבלוריא הגירות: בעבירות שבין אדם למקום, הקב"ה נושא פנים לישראל ומוחל (בתשובה), ואילו עבירות שבין אדם לחברו אינו מוחל עד שיפייס את חברו. ורבי עקיבא בא ולימד: קודם גזר דין – נושא עוון. לאחר גזר דין – אינו נושא [ביחיד, כדלהלן].

דפים יז – יח

כג. א. האם ניתן לקרוע גזר דין על ידי תשובה ומעשים טובים?
ב. מהו 'כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון'?

א. ביחיד, אין התשובה מקרעת גזר דין ולכך אם לא שב בין ראש השנה ליום הכפורים וכבר נחתם גזר דינו, אפילו יביא כל אילי נביות שבעולם אין מוחלים לו [אבל בעשרה הימים שבין ראש השנה ליום"כ, עליהם נאמר דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב]. ואילו הציבור, בפחם לקרוע גזר דין לאחר החיתום (כה' אלקינו בכל קראנו אליו). [ואף בזה אם אפשר לשנות הגזרה בלא קריעת גזר דין – עושים כן, כגון שפסקו להם גשמים מועטים ולבסוף חזרו בתשובה, הקב"ה מורידם בזמנם על הארץ הצריכה להם. וכן לרעה; אם היו ישראל צדיקים גמורים בראש השנה ופסקו עליהם גשמים מרובים ולסוף חזרו בהם – הקב"ה מורידם שלא בזמנם על הארץ שאינה צריכה להם].

א. יש מי שכתב ש'צבור' נחשב לענין זה כלל הצבור או אף משפחה אחת לדורות עולם, אבל קהלה אחת או עיר אחת הריהי כיחידים (עפ"י משפט כהן קמג).
ב. יש אומרים שמלך דינו כצבור שגזר דינו חוזר (ע' בשו"ת הרשב"א קמח; טורי אבן; משך חכמה הפטרת זכור).

ג. יש אומרים שתשובה מאהבה מועילה גם לאחר גזר דין (ע' דרושי הצל"ח ט, ב; מאור ישראל). ויש אומרים שתפילת צדיק מועילה לקרוע גזר דין (ע' במובא במאור ישראל כאן; שו"ת מהרי"ק סוס"י לו).

ויש תנאים הסוברים שאף יחיד יכול לקרוע גזר דין. כן נוקט רבי מאיר, שמועילה תפילה אף ליחיד לקרוע גזר הדין (עפ"י ר"ן ועוד. ויש מפרשים שרבי מאיר אינו חולק אלא רבי יצחק. עריטב"א; פרשת דרכים יג). וכן אמר רבי יצחק: יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין. וכן אמר רבי יצחק (טז): ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם: צדקה, צעקה, שינוי השם, ושינוי מעשה. ויש אומרים אף שינוי מקום. הר"ן כתב שאפילו במקום שאין נקרע גזר דין, בכח הצעקה למעט הפורענות. גזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע אפילו בציבור (לכן נשבעתי לבני עלי... ומ"מ אמרו שהועילה תורה וגמילות חסדים להמעט מעונשם).

ב. בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון. בבבל פרשו: כבני צאן (המונים אותן לעשרן, ויוצאות אחת אחת בפתח קטן). ריש לקיש אמר: כמעלות בית מרון (דרך צרה שהעמק משני צדיה ואין שנים יכולים לעבור זה בצד זה). רב יהודה אמר שמואל: כחיילות בית דוד (כך היו מונים אותם, יוצאים זה אחר זה בצאתם למלחמה).
אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: וכולם (כולל אומות העולם. ע' רסיסי לילה נא, דף נו) נסקרים בסקירה אחת (היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם).